

τὸ τεχνικὸ τῆς πλέξιμο. Παρσότερο τραβᾷ τὸν ἀναγνώστη τὸ ἐσωτερικὸ τῆς πλοῦτος. Διδασκαλία, παιδαγωγική, κοινωνιολογία, λογική, ψυχολογία καὶ κριτικὴ συνταιριάζονται μὲ τὰ γεγονότα. Γιὰ τοῦτο τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ψυχάρη δὲ στενεύεται ἴσα μὲ τὰ ἑλληνικὰ φιλολογικὰ σύνορα. Πάει πὺδ πέρα. Εἶναι μυθιστόρημα, νὰ ποῦμε, ἔξω τόπου, καὶ σὲ δόποια γλώσσα μπορεῖ νὰ διαβαστῇ. Ὁ Εὐρωπαῖος θὰ καταλάβῃ. Κι ὅμως τὸ βάθος του πάντα μένει ρωμαϊκό, γιατί Ῥωμαῖος κι ὁ συγγραφέας του. Καιρὸς νὰ νοιώσουμε πιά, πῶς μὲ τέτοιου εἶδους ἔργα θὰ γνωρίσῃ κ' ἡ Ἑλλάδα στὴ φιλολογία τῶν πολιτισμένων λαῶν. Ἑμῶντας καὶ λατρεύοντας καὶ ζουγραφίζοντας τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, χωρὶς τὴν ἀπαιτούμενη γενικότητα καὶ πλατοσύνη, καταντᾷ ἡ φιλολογία μας νὰ κλείνεται στὸ καυκί τῆς καὶ νὰ μὴ μπορῇ ν' ἀνασάνῃ τὸν ἀέρα ποῦ τῆς πρέπει. Ἐπρεπε νάρθῃ ὁ Ψυχάρης, ὅχι μόνο δυνατὸς τεχνίτης καὶ ποιητής, μὰ καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ πολιτισμένους ἄνθρωπος γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ καὶ δῶ τὸ δρόμο τὸν ἀληθινό.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε, πῶς ἴσως ἄθελα κι ἀνεπιτήδευτα, ὁ συγγραφέας τῆς «Ἀγνῆς» μᾶς ξεχύνει μὲ τὸ ἔργο του κάποια γωνιά τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς του. Καὶ ξέχωρα ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ καὶ τεχνικὸ μέρος τοῦ ρομάντζου, ἓνα σύμβολο αἰθεροπετᾶ πάνω ἀπὸ τοὺς κόσμους ποῦ πλᾶθει ὁ ποιητής. Τάθωσ καὶ τὸ γλυκὸ τὸ κορίτσι, ποῦ τοῦ ἔδωσε τὴν εὐτυχία, μεγαλώνει, ἀπλώνεται στῆς φαντασίας τὰ μάτια, γίνεται ἡ Ἀγνή Ἰδέα, ποῦ φλόγισε τὴ ζωὴ του ἀλάκερη ἐμψυχωμένη καὶ δυναμωμένη ἀπὸ τὴ χάρη καὶ τὴ γνώση μιᾶς ξένης μεγάλης χώρας. Ξέρει τὴν ἀστοργία, τὴ λύπη καὶ τὴν ἀπαγογήτεψη, γνώρισε τὴν πίκρα καὶ τὸν πόνο ὁ Ποιητής. Μὰ τὴ δουλειά του τὴν ἀκατάπαυτη στὰ χέρια τῆς τὴν ἀφιέρωσε, στὰ χέρια τῆς παράδωσε τὴ ζωὴ του, τῆς χάρισε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ψυχὴ του. Δὲ ζήτησε δόξα, στερνὴ φήμῃ δὲ ζήτησε. Τὸ χρέος, ποῦ ἓνα τοῦ εἶτανε μὲ τὴν ἡθική, τὸ χρέος ποῦ εἶτανε ἡ τέχνη του, πᾶσκισε νὰ τὸ πλερώσῃ, καὶ γιὰ δαῦτο σκοτώθηκε ὁ δύστυχος ὅλα του τὰ χρόνια στὴ δουλειά. Ὁρφανὸς ὁ τόπος του καὶ περίμενε πάντα κάτι ποῦ ἔλειπε, κάτι ποῦ τὸ ἔχασε καὶ τὸ ζητοῦσε ἀπὸ χρόνια. Κ' εἶταν αὐτὸ ἡ γλύκα τῆς ψυχῆς, τὸ χάδι τοῦ νοῦ. Τρέλα τὸν ἔπιασε νὰ τοῦ τὸ δώσῃ. Τάχα τὸ κατάρφερε; Τάχα ὄχι; Πέθανε ὁ ἴδιος μὲ τὸ μυστήριο... ὦ! ναί, τᾶριστουργήματά του ἀπαράτηρητα περᾶσανε ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του. Κι ὅμως ἡ ἀγάπη του μὲ τὴν Ἀγνή κάρπισε. Τὴν ὥρα τοῦ βυθισμοῦ, τοῦ τελιωμοῦ, τοῦ χαμοῦ τῆς ἔνοιωσε μέσα τῆς νὰ τρέμῃ τὸ παιδί. Ἡ Ἀγνή Ἰδέα δὲν εἶναι γιὰ νὰ πε-

θάνῃ, δὲν μπορεῖ νὰ πεθάνῃ. Θὰ ζήσῃ γιὰ τὸ παιδί τῆς, γιὰ τὸ παιδί ἐκείνου ποῦ τὸ ἔσπειρε, γιὰ τὸ ἔργο τὸ μελλούμενο, γιὰ τὸν καρπὸ καὶ γιὰ τὰ νῦθια ποῦ τὰ προσμένουμε μὲ τὴν ἐλπίδα μιᾶς ἀνοιξῆς, μὲ τὴ χαρὰ μιᾶς ζωῆς.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἀγαπητὲ «Νουμά»,

Ἔχω τὴν ἰδέα, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀποχτήσουμε τραγούδια κατὰλληλα γιὰ τὸ στρατό μας, οὔτε μὲ τὸ διαγωνισμὸ ποῦ προκηρύχτηκε, μὰ οὔτε καὶ μὲ τὸν τρόπο ποῦ συσταίνεις στὸ τελευταῖο σου φύλλο. Γιατὶ νομίζω, πῶς μὲ παραγγελιά δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐμπνευσθοῦν οἱ λαμπροὶ ποιητὲς μας, ποῦ ἀναφέρεις. Ἄν ἡ Μοῦσα τοὺς τοὺς παρακινήσει νὰ γράψουν ὕστερα ἀπὸ τὸν ἐνδοξὸ μας πόλεμο, αὐτοὶ θὰ γράψουν—εἶναι ἀνάγκη αὐτὸ στὸν ποιητὴ— καὶ ὁ στρατὸς μας μπορεῖ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦ, χωρὶς νὰ τὰ ἔχει κάνει παραγγελιά· ἂν πάλιν ἡ Λύρα τοὺς δυστροπεῖ—ὅπως ἡ Λύρα τοῦ Ἀνακρέοντα, ποῦ, ὅσο κι ἂν τῆς ἄλλαξε τίς χορδὰς ὁ καλὸς ποιητὴς τοῦ Ἑρώτα καὶ τοῦ κρασιοῦ, αὐτὴ δὲν ἐννοοῦσε νὰ βγάλει ἄλλο ἀπὸ ἐρωτικὰς σκοποῦς—ἂν λέω ἡ Λύρα τοὺς δυστροπεῖ, τότε βέβαια δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει τίποτα—καὶ ὅ,τι γεννηθεῖ σήμερα μὲ τὴ δυναμωτικὴ ἐνεση τῶν 500 ἢ 1000 δραχμῶν, θὰ πεθάνει σήμερα αὔριο.

Μὰ θὰ μπορούσα νὰ πᾶω ἴσως ἀκόμα παραπέρα: Θὰ ἔλεγα, ὅτι ἡ Τέχνη σὲ κάθε ἐποχὴ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἐμπνευση καὶ τὸν ἱερὸ ἐνθουσιασμό, ποῦ δίνουν τὰ ἰδανικὰ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, καὶ θὰ ὑποστήριζα ἀκόμα, ὅτι ἡ ἐποχὴ μας—στὴν Ἑλλάδα καὶ σ' ὅλο τὸν πολιτισμένον κόσμον—κοιτάζει σὲ ἰδανικὰ ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ πολεμικά, ἀπὸ τὸν πόλεμο, τουλάχιστο ἀπὸ τὸν πόλεμο φυλῆς πρὸς φυλὴν, ἔθνους πρὸς ἔθνος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ, ποῦ ὀνομάζει τὸν πόλεμον «ἀναγκαῖον κακόν». Καὶ μὲ τέτοια ψυχρὴ, λογικὴ, ἐπιστημονικὴ ἀντίληψη ἂν βγῇ τραγοῦδι, ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι τραγοῦδι ἀληθινῆς τέχνης, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ τῆς ἐποχῆς μας καὶ τότε φυσικὰ δὲ θὰ εἶναι τραγοῦδι κατὰλληλο γιὰ τὸ σκοπὸ, ποῦ προκηρύχτηκε ὁ διαγωνισμός. Νομίζω ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια—πικρὴ ἢ γλυκεῖα: αὐτὸ εἶναι ζήτημα γούστου—καὶ τολμῶ νὰ εἶμαι βέβαιος, ὅτι, ἂν ὕστερα ἀπὸ τοὺς δυὸ δοξασμένους μας πολέμους βλαστήσῃ **πολεμικὴ** φιλολογία, αὕτη σίγουρα δὲ θὰ εἶναι καὶ **πολεμὸ-χαρὴ** φιλολογία.

Μὲ πολλή τιμὴ

8 Ὀκτώβριον 1913

Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΣ